

PAUS FRANCISCUS, KERKLERAAR VAN DE BARMHARTIGHEID

BIJ zijn aankomst in Brazilië voor de Wereldjongerendagen, op 22 juli, zei paus Franciscus : *« Ik heb vernomen dat om toegang te hebben tot het Braziliaanse volk men moet binnengaan door de deur van zijn immens grote hart. Mag het me vandaag dan toegelaten zijn voorzichtig op die deur te kloppen. Ik vraag de toelating om binnen te komen en deze week samen met jullie door te brengen. Ik heb geen goud of zilver bij me, maar ik breng jullie wat mij als het meest kostbare geschonken is : Jezus Christus ! »*

In het zgn. kamertje van de tranen naast de Sixtijnse kapel drukte Jorge Mario Bergoglio na zijn

uitverkiezing de wens uit zijn zilveren borstkruis van aartsbisschop te behouden ; het stelt de Goede Herder voor te midden van zijn schaapjes, die vandaag ontelbaar in aantal zijn.

Zijn eerste woord in een Kerk die verwoest wordt door schandalen is het woord **barmhartigheid**. Zijn devies, *« Miserando atque eligendo »*, zou men kunnen vertalen als « uitverkozen om barmhartigheid te betonen ».

« Wij zijn, denk ik, mensen die van de ene kant naar Jezus willen luisteren maar die langs de andere kant soms graag stokslagen geven aan anderen, hen willen veroordelen. Maar de boodschap van Jezus is

« Wie wil binnengaan in het rijk Gods kan enkel binnengaan door de deur die Jezus heet ; en die deur leidt de mens naar het leven dat ook Jezus heet » (22 april 2013).

IS DIT DAN INDERDAAD DE PAUS DIE WIJ VERWACHTEN ?

Sommigen van ons zijn ongerust : zij hadden een sterke figuur verwacht die de oorlog zou verklaren aan alle ketters... Zij zijn ontgoocheld, zoals eertijds de leerlingen van Sint-Jan de Doper wrevelig waren toen zij Jezus zagen : zo zacht, zo nederig, zo verschillend van hun Vader en Meester.

Maar het visioen van het Derde Geheim van Fatima toont ons dat de paus die dierbaar is aan het Hart van God iemand is die zwak is, kwetsbaar, wankelend en lijdend. Hij is ook, zoals de kleine Jacinta gezien heeft, een vervolgte Heilige Vader, die helemaal op het eind zal gehoorzamen – « *maar het zal laat zijn* » – aan de vragen van het Onbevlekt Hart van Maria. Zo zal hij de zegeningen van het Verbond her-

nieuwen, een einde maken aan de geloofsafval of apostasie en voor de wereld « *een zekere tijd van vrede* » verdienen. Die triomf van het Onbevlekt Hart is geprogrammeerd, onvoorwaardelijk ; en in de persoon van paus Franciscus is deze overwinning onderweg, zoals broeder Bruno ons bewijst – met kleine stapjes en ondanks de onvermijdelijke hindernissen en dwaalwegen. Maar wat een weg is er al afgelegd op vier maanden tijd !

Welke dienst vraagt onze broeder prior dan van ons ? Dat wij, in zijn spoor, ons niet op een negatieve manier zouden verbazen of ergeren over wat *niet* in orde is, maar integendeel het ware en het goede zouden onderscheiden en ons zouden verheugen over het werk

van God, over de genade van Christus die door middel van zijn Plaatsvervanger begonnen is met de spannende herovering van zijn Kerk !

Het zal traag en moeizaam gaan, want in de ziel van onze Opperherder wonen twee godsdiensten samen. De ene spoort hem aan om Joannes XXIII en Joannes-Paulus II heilig te verklaren, ten koste van de waarheid en de rechtvaardigheid, om een *lobby* tevreden te stellen. Maar de andere godsdienst, de katholieke, die de massa's van alle rassen en zelfs van alle religies in vervoering brengt, krijgt dag na dag opnieuw gestalte en vormt het fundament voor Vaticanum III, het Concilie van de Restauratie !

*broeder Philippe
van het Aanschijs Gods*

deze : **barmhartigheid**. Voor mij, en dat zeg ik heel nederig, is dat de krachtigste boodschap van de Heer : de barmhartigheid. Zelf heeft Hij gezegd : “**Ik ben niet gekomen om rechtvaardigen maar om zondaars te roepen**” (Mc 2, 17).

« Denk aan de woorden na de roeping van Mattheüs : “Waarom eet hij met tollenaars en zondaars ?” (Mc 2, 16). Hij komt voor ons wanneer wij erkennen dat wij zondaars zijn. Maar als wij zijn zoals die Farizeeër voor het altaar : “O God, ik dank U dat ik niet ben als de andere mensen...” (Lc 18, 11), dan kennen wij het hart van de Heer niet en dan zullen wij nooit de vreugde smaken van de ervaring van die barmhartigheid ! Het is niet gemakkelijk zichzelf toe te vertrouwen aan de barmhartigheid van God, want zij is een onpeilbare afgrond. Maar wij moeten het doen. “Och, Eerwaarde, als u mijn leven zou kennen dan zou u zo niet tegen mij spreken...” – “Waarom ? Wat heb je gedaan ?” – “U zou eens moeten weten...” – “Heel goed ! Ga naar Jezus : Hij heeft graag dat je Hem dat soort dingen vertelt !”

« Jezus vergeet ! Hij heeft een heel bijzondere capaciteit om te vergeten. Hij vergeet, omhelst je, neemt je in zijn armen en zegt alleen maar : “**Ook Ik veroordeel u niet ; ga heen en zondig voortaan niet meer**” (Jo 8, 11). Dat is de enige raad die Hij je geeft. Een maand later zijn we terug in dezelfde situatie... Dan moeten we teruggaan naar de Heer. De Heer wordt het nooit moe vergiffenis te schenken : nooit ! Wij zijn het die het moe worden om Hem vergeving te vragen. Laten we de genade vragen het niet moe te worden vergiffenis te vragen, omdat Hij het nooit moe wordt ze te schenken. Laten wij die genade vragen ! » (homilie van de eerste zondag na de pauskeuze).

Om ze te verkrijgen is er slechts één voorwaarde : beseffen dat wij « *lemen vaten* » zijn. Toen de paus op de feestdag van de apostel Jacobus (24 juli) de mis opdroeg in de grote kapel van de aartsbischoppelijke residentie in Sumaré, in aanwezigheid van de seminaristen van Rio de Janeiro en hun oversten, becommentarieerde hij het woord van Sint-Paulus : de christenen zijn als mensen die een « *schat in lemen vaten bezitten* » (2 Co 4, 7). Deze schat, aldus Franciscus, « *is de openbaring van God in Jezus Christus* ».

Gewetensonderzoek : « *Beseffen wij dat we lemen vaten zijn ?* » Om dat te weten « *moet je jezelf afvragen hoe je te biechten gaat ; dan weet je of je er jezelf bewust van bent van leem te zijn dan wel of je begonnen bent met het vat te beschilderen, opdat het er anders zou uitzien.* »

Heel de “hervorming” van Vaticanum II, die de Kerk “anders” wou herschilderen, ligt in dit beeld besloten ! De overspelige vrouw die van Jezus vergiffenis krijgt door het dienstwerk van paus Franciscus, is de conciliaire Kerk... waarvan Mgr. Le Couëdic, de toenmalige bisschop van Troyes, in 1963 na de eerste conciliezitting zei dat zij « *de Wereld gehuwd had* » ! Maar nu wordt haar terug genade geschenken : de nieuwe paus, verkozen door een goddelijke barmhartigheid (*miserando*) die het college van kieskardinalen (*eligendo*) geïnspireerd heeft, schenkt de Kerk haar maagdelijkheid terug.

Franciscus herhaalt graag dat hij maar één ambitie heeft : de spiegel te zijn die het erbarmen van God weerkaatst. Het resultaat heeft niet op zich laten wachten, schrijft Antonio Gaspari in zijn pas verschenen boek *Un ciclone di nome Francesco* (« Een wervelwind genaamd Franciscus ») :

« Sinds het eerste *Angelus* zijn honderdduizenden personen naar Rome gekomen om paus Franciscus te zien, te horen en dicht bij hem te zijn. De eerste berekeningen tonen aan dat in de historische periode geen enkele Opperherder ooit zoveel volk naar het Sint-Pietersplein gekregen heeft. Ontelbaar zijn de mensen die er voor het eerst naartoe gekomen zijn. Een man uit Como, door de televisie geïnterviewd, vertelde : *“Ik ga niet naar de Kerk, maar deze paus heeft me gefascineerd. Nadat ik hem gezien en gehoord had, ben ik met mijn familie naar Rome gekomen om dicht bij hem te zijn.”* Met zijn serene en goedhartige geest wekt de paus vreugde en emotie op bij de mensen. Hij is niet alleen de Vader op wie iedereen wachtte maar ook een paus die gevoelig is en dicht bij iedereen staat. De kalmte en de zelfzekerheid waarmee Franciscus zich tussen de mensen beweegt zijn indrukwekkend. Hij is blijgezind en tevreden, en zijn zelfverzekerdheid werkt aanstekelijk ; hij steekt zijn duim op alsof hij wil zeggen : *“Alles gaat goed.”* »

« Op de dag van zijn inauguratiemis, terwijl hij zich rechtopstaand in zijn open jeep over het plein verplaatste te midden van de massa, was er plotse-ling een gehandicapte die luid schreeuwde. De paus liet het voertuig halt houden, omhelsde de gehandicapte en streelde hem, waarop deze begon te lachen ; de mensen rondom lachten en weenden. De persoon die door Franciscus omhelsd en gekalmeerd werd, heet Cesare Cicconi ; hij vertelde achteraf dat de paus hem op zijn voorhoofd gekust

had en zijn arm had gestreeld terwijl hij zei : *“Vriend, bid voor mij.”* »

Op 19 mei, Pinksteren, legde Franciscus op het Sint-Pietersplein de handen op aan een jongeman in een rolstoel die vergezeld was van een priester, pater Juan Rivas, die het woord « *exorcisme* » uitsprak toen hij zich tot de H. Vader richtte. De paus legde eerst één hand, daarna beide handen op het hoofd van de jongeman, terwijl hij diep ingetogen bad. De jongen ontspande zich vervolgens en liet zich achteruit zakken tegen de rugleuning van zijn rolstoel, terwijl hij tevoren nog gespannen was ; de beelden en de geluidsopname van de Italiaanse tv laten daar geen twijfel over bestaan.

Het gevolg was een hele discussie. Neen, de H. Vader heeft geen duiveluitdrijving uitgesproken, verklaarde pater Lombardi, hoofd van de persdienst van het Vaticaan. « *Zoals hij vaak doet voor zieke of lijdende personen die men aan hem voorstelt, heeft hij enkel de bedoeling gehad te bidden...* »

En hij werd verhoord. We zullen paus Franciscus mirakels zien doen.

De dag daarop, op Pinkstermaandag, mediteerde hij in zijn homilie trouwens over het woord van Jezus : « ***Alles is mogelijk voor hem die gelooft*** » (Mc 9, 22).

Komen we nog even terug op het boek van Antonio Gaspari :

« Wat vindt u van deze paus, vroeg ik aan pater Mariano Cera, pastoor van Santa Maria del Carmelo in Traspontina, een kerk aan de Via della Conci-

liazione, op een paar stappen van het Sint-Pietersplein. *“Ik zou het niet kunnen zeggen”,* antwoordde hij. *“Het enige wat ik weet is dat wij op zondagmiddag een lange rij personen hadden die aanschoven bij de biechtstoelen. Ik heb nooit zoveel mensen gezien die wilden biechten. Voor sommigen was het twee of drie jaar geleden. Ze vertelden mij dat ze die nood hadden gevoeld na paus Franciscus te hebben gehoord, die hen uitnodigde nooit moe te worden om vergiffenis te vragen, omdat God barmhartig is.”*

« Dergelijke rijen bij de biechtstoelen kon men in de meeste kerken van Rome zien. Van verschillende kanten hoorde ik hetzelfde soort verhalen: *“Weet je, die vriendin van mij die kritiek had op de Kerk en kwaad was op de priesters... Ze heeft me gezegd dat ze getroffen was door deze paus, hij is zo goed, hij wekt sympathie op.”* En iemand anders: *“Mijn oudste zoon ging niet meer naar de kerk, hij moest niets van de priesters hebben; wel, na paus Franciscus gehoord te hebben is hij veranderd. Nu gaat hij elke zondag naar het Angelus.”* »

De Hemel op aarde: dat is de Kerk onder de herdersstaf van paus Franciscus, die de stralende glimlach van Joannes-Paulus I lijkt geërfd te hebben. « De gedachte alleen deel uit te maken van de Kerk volstaat om terug vreugde in onze ziel op te wekken », schreef abbé de Nantes (*Brief aan mijn vrienden*, 19 maart 1963). Dag op dag vijftig jaar later zorgt Franciscus ervoor dat wij opnieuw blij zijn te behoren tot « *de familie van God* » (*Angelus* van 17

maart), « *geboren uit de opperste liefdesdaad van het Kruis, uit de open zijde van Jezus. De Kerk is een familie waarin men elkaar bemint en bemind wordt* » (catechese van 29 mei).

Naar het voorbeeld van Sint-Franciscus van Assisi heeft de Kerk zich altijd over de armen gebogen (tot de diplomaten, 22 maart), niet als « een onderneming » maar als « een gedachte van liefde » geboren in het Hart van de Vader. Zij is er « voor het heil van de zielen, niet voor dat van de ideeën » (25 april).

Volledig in de lijn van de mystiek van onze geestelijke vader zegt de paus: « *Men kan Jezus niet vinden zonder de Kerk* », en hij preciseert: « *de hiërarchische en katholieke Kerk* » (23 april). Maar opgepast: als de Kerk toegeeft aan de geest van de wereld, dan begaat ze overspel. « *Want wie een vriend van de wereld is, is een afgodendienaar, hij is niet trouw aan de liefde van God. De weg om voort te gaan in de richting van het rijk Gods is er een van trouw en gelijkt op de weg van de echtelijke liefde* » (23 april).

Wij mogen fier zijn op onze goede paus Franciscus, lichtend voorbeeld van het geloof en de deugden die hij opnieuw moet aanleren aan de huidige en toekomstige generaties !

En wij moeten ook bidden voor de H. Vader. Wij moeten veel bidden opdat hij zou begrijpen dat de ware vrede in de handen van Maria met het Onbevleete Hart ligt, die om tussenbeide te komen slechts wacht op de gehoorzaamheid van paus Franciscus aan haar wil !

broeder Bruno van Jezus-Maria

DE ZIEKTE VAN DE KERK VOLGENS FRANCISCUS

« De Kerk is geen politieke beweging en evenmin een goed ingerichte structuur. Wij zijn geen niet-goevernementele organisatie, en wanneer de Kerk een NGO wordt dan verliest ze haar zout, dan heeft ze geen smaak meer, dan is ze nog enkel een holle instelling [*en dat is ze geworden sinds het Concilie, toen nog enkel het “horizontalisme” van belang was*]. Op dat vlak moeten we alert zijn, want de duivel bedreigt ons met het gevaar van de efficiëntie. Jezus prediken is één zaak, efficiënt zijn een andere. Neen, het gaat om een andere waarde. De fundamentele waarde van de Kerk is het Evangelie te beleven en te getuigen van het geloof. De Kerk is het zout van de aarde, het licht van de wereld. Zij is geroepen om in de samenleving het gist van het Rijk Gods tegenwoordig te stellen; dat doet ze vóór alles door haar getuigenis, het getuigenis van de broe-

derlijke liefde, de solidariteit, het verdelen.

« Tijden van crisis, zoals degene die we nu meemaken, zijn niet te herleiden tot het puur economische. Neen, het gaat om een culturele crisis. Het is een crisis van de mens: wat in crisis is, is de mens zelf ! En wat vernietigd kan worden, is de mens ! Maar de mens is het beeld van God; daarom hebben we te maken met een diepe crisis.

« In deze tijd van crisis kunnen wij onmogelijk alleen maar met onszelf bezig zijn, ons opsluiten in de eenzaamheid, in de ontmoediging, in een gevoel van onmacht tegenover de problemen [*zoals in deze tijden van pedofilieschandalen*]. Sluit u niet op, ik vraag het u met aandrang ! Het is zo gevaarlijk: wij sluiten ons op in onze parochies, onder vrienden, in onze bewegingen, met hen die hetzelfde denken als wij...

« Wanneer de Kerk gesloten blijft

[*wanneer ze de Waarheid niet meer durft verkondigen, wanneer ze de missionering opgeeft*], wordt ze ziek. Stel u een kamer voor die een jaar op slot gebleven is; wanneer men er binnengaat, ruikt men een geur van vochtigheid en verkeren veel zaken in slechte staat. Een gesloten Kerk is net hetzelfde: het is een zieke Kerk. De Kerk moet uit zichzelf treden. Waar naartoe ? Naar de periferie van het bestaan, waar dan ook, maar naar buiten komen. Jezus zegt het ons: **“Gaat heel de wereld door, en predikt het Evangelie aan ieder schepsel !”** (Mc 16, 15).

« Maar wat gebeurt er als men uit zichzelf treedt ? Datgene wat kan gebeuren met iedereen die zijn huis verlaat en op de straat loopt: een ongeval. Maar ik zeg u: ik verkies duizendmaal een Kerk die blootgesteld is aan ongevallen boven een Kerk die ziek is omdat ze niet naar buiten komt ! » (18 mei 2013)

DE KERK VAN DE APOSTELN

HET VERRAAD VAN DE JOODSGEZINDE CHRISTENEN

« Allen bleven eensgezind volharden in het gebed, tezamen met enige vrouwen, met Maria, de moeder van Jezus, en met zijn broeders... » (Hd 1, 14). De jonge Kerk lijkt op het eerste gezicht een idyllisch beeld van eensgezindheid en heiligheid te bieden. In werkelijkheid echter waren de interne spanningen groot, zo groot zelfs dat ze aan de H. Petrus en de H. Paulus het leven zouden kosten.

Het kerkje van het Primatechap van Petrus aan de oever van het meer van Tiberias. Op deze plek gaf de verrezen Heer aan Simon Petrus de opdracht : « *Weid mijn schapen. Voorwaar, voorwaar, Ik zeg u : toen ge jong waart, deedt ge zelf uw gordel aan en zijt ge gegaan waarheen ge zelf hebt gewild. Maar wanneer ge oud zijt, zult ge uw handen uitstrekken, een ander zal u omgorden en u brengen waar ge niet heen wilt...* » (Jo 21, 17-18). Petrus stierf de marteldood in Rome op 13 oktober 64.

« **G**ij zijt Petrus, en op deze steenrots zal Ik mijn Kerk bouwen » (Mt 16, 18). Jezus kan sterven volgens zijn heilsplan, zijn werk zal overleven zoals de *Handelingen van de apostelen* het ons doen kennen : een nieuw volk in de schoot van Israël, verwant aan de Tempel maar toch al gericht op een nieuwe cultus, die van Christus, gestorven en verrezen, die « *meer dan de Tempel* » is.

Het grote drama van het Kruis heeft een definitieve scheuring gebracht tussen het jodendom van het Oude Testament en de nieuwe gemeenschap van het Evangelie. Een onoverbrugbare kloof verplicht de gelovigen ertoe om te kiezen tussen de twee belijdenissen en zich los te maken van de Godsmoordenaars om het nieuwe geloof in een gekruisigde Messias te omhelzen.

De vijf eerste hoofdstukken van de *Handelingen* maken ons getuige van de schitterende groei van de nieuwe gemeenschap volgens de Geest van Jezus, de jonge Kerk, en de ontplooiing van wat Hij ingesteld heeft : de eerste christenen « bleven volharden in de leer der apostelen en de onderlinge gemeenschap, in het breken des broods en in het gebed » (Hd 2, 42). Het « breken des broods » beduidt de H. Eucharistie, door Jezus ingesteld tijdens het Laatste Avondmaal.

Deze gemeenschap onderscheidt zich door de volmaaktheid van haar levenswandel, zonder aarzeling of verdeeldheid. Met een eensgezind hart bereidt zij zich voor om de onvermijdelijke vervolgingen te ondergaan die haar succes over haar afroept. Want Jezus had het duidelijk gezegd : « **Een dienaar is niet**

meer dan zijn heer. Heeft men Mij vervolgd, dan zal men ook u vervolgen » (Jo 15, 20).

Welnu, dit pijnlijke drama dat de nieuwe Kerk moest doormaken en dat het leven zou kosten aan een hele generatie christenen, onder wie de « steunpilaren van de Kerk », kunnen wij herbeleven door aandachtig de *Handelingen* te lezen. Aandachtig, want het schaamtegevoelen van de eerste christenen zou de nieuwe calvarie liever met de mantel van de vergetelheid bedekt hebben.

DE REDENEN VOOR HET DRAMA

Het Evangelie dat de H. Petrus predikte, was eenvoudig en van een stralende nieuwigheid. Het was gericht aan iedereen en de kudde waarover hij was aangesteld moest in haar eenheid alle verloren schapen verenigen : zo luidde het verlangen van de Heer, dat Hij vaak had uitgedrukt en dat Lucas in zijn geschriften graag in herinnering bracht.

Toen nam Petrus het woord en zei : « *Nu zie ik waarachtig dat er bij God geen aanzien van personen bestaat ; maar dat al wie Hem vreest en gerechtigheid doet Hem welgevallig is, tot welk volk hij ook behoort* » (Hd 10, 34-35).

Waarom dit **universalisme** zonder voorwaarden ? Omdat de bron van het heil het verlossend Kruis is, het offer van de dienaar Gods, van het Lam Jezus, de ware Christus :

« *Dit is het woord dat Hij aan de kinderen Israëls heeft verkondigd, toen Hij de blijde boodschap bracht van vrede door Jezus Christus : Hij is de Heer van allen. Gij weet wat er na het doopsel dat Joannes*

gepreekt heeft van Galilea af door heel Judea is gebeurd. Hoe God Jezus van Nazareth met de H. Geest en met kracht heeft gezalfd; hoe Hij wel-doende rondging en allen genas die door de duivel werden beheerst, omdat God met Hem was. En wij, wij zijn getuigen van alles wat Hij gedaan heeft in het land van de Joden en in Jeruzalem. Hem hebben zij aan het kruis geslagen en gedood; maar God heeft Hem de derde dag opgewekt en Hem laten verschijnen, niet aan heel het volk maar aan de getuigen door God voorbeschikt: aan ons, die met Hem gegeten hebben en gedronken na zijn verrijzenis uit de doden. En ons heeft Hij de opdracht gegeven aan het volk te prediken en te getuigen dat Hij door God is aangesteld als Rechter van levenden en doden... » (Hd 10, 34-42).

Het Evangelie van Marcus, leerling en secretaris-redacteur van Petrus, illustreert deze waarheid. Vóór het drama van Golgotha weigerde Petrus (Mt 16, 22) een dergelijke roeping voor Jezus en zijn Kerk te aanvaarden. Wat hij gezien heeft, bracht hem echter tot inzicht, en hij kreeg de zending mee « *zijn broeders te bevestigen* » in dat geloof (Lc 22, 32). Hij zal die zending vervullen, op zijn manier, voorzichtig, soms passief, soms krachtadig. Hij zal het doen tot het martelaarschap toe, zonder ooit zijn missie te verloochenen.

In antwoord op de oproep van de apostelen is een bewonderenswaardige gemeenschap gevormd die van zichzelf weet dat zij het « *restant* » van Israël is, het waarachtige en definitieve volk Gods, erfgenaam van de beloften en levend in de verwachting van de terugkomst van de Heer. Zoals in de tijd van de "Meester van de gerechtigheid" van de Essen¹ aanvaardt men dat het geloof in Christus betekent dat men moet breken met het eigen volk, want de Kerk is het nieuwe Israël.

Maar deze gemeenschap kan zich niet beschouwen als het kleine getal van de uitverkorenen, de geredden uit het volk, de trouwe aanhangers van het Verbond die de profetieën juist interpreteren, zonder de oude orde te willen bewaren: de Wet, de eredienst die zo prachtig hun heiligheid bewezen hebben door de nieuwe Kerk te doen geboren worden. De Joden die Christus vermoord hebben zijn goddeloos, zeker, maar de eeuwige wet van Mozes en de eredienst in de Tempel zijn voortreffelijk en goddelijk!

Op die manier had de jonge Kerk in het begin twee cultusplaatsen: op de Tempelberg ging zij verder met het verrichten van alles wat de Wet voorschreef, met inbegrip van de offers; op de berg Sion, in « *de grote opperzaal* » (Mc 14, 15)² waar Jezus aan de vooravond van zijn Lijden de sacramenten van het priesterschap en de Eucharistie had ingesteld, stichtte zij de godsdienst van Christus.

Had Jezus zelf zich niet onderworpen aan de besnijdenis en aan heel die gewijde orde?

Wie had op dat moment kunnen zeggen dat heel dit eerbiedwaardig verleden voorgoed de rug zou moeten toegekeerd worden? Alleen de Geest, geschonken aan de Kerk, zou het haar duidelijk maken.

DE VOORTEKENEN VAN EEN TRAGEDIE

De vervolging sloeg niet zonder onderscheid toe maar trof allereerst de "hellenisten", enerzijds Joden uit de diaspora en zelfs inwoners van de Grieks-Romeinse steden aan de oevers van het meer van Tiberias, anderzijds "Godvrezende" heidenen die door de joodse religie aangetrokken waren tot Jeruzalem en daar bekeerd op de dag van Pinksteren. Tot dan toe had er een schitterende eensgezindheid bestaan die alle verschillen deed vergeten.

Maar: « *Toen in die dagen het getal der leerlingen steeds maar bleef stijgen, begonnen de hellenisten tegen de Hebreeën³ te mopperen dat hun weduwen bij de dagelijkse verzorging ten achter werden gesteld. Daarom riep het twaalfstal de menigte der leerlingen bijeen en zei: "Het is niet goed dat wij het woord Gods verwaarlozen om aan tafel te dienen. Kiest dus, broeders, uit uw midden zeven mannen van goede naam, vol van de Geest en van wijsheid. Hen zullen we aanstellen voor deze taak, terwijl wij zelf zullen voortgaan met het gebed en de dienst van het woord."* Het voorstel vond bijval bij heel de menigte » (Hd 6, 1-5).

Voor de Hoge Raad klaagt Stefanus, één van de zeven, de voortdurende rebellie van de Joden aan, vanaf het begin van de heilsgeschiedenis. Zijn toespraak is onweerlegbaar (Hd 7). En het bewijs dat hij de waarheid spreekt, de bevestiging van zijn woorden volgt spoedig: zijn martelaarschap maakt een einde aan de christelijke zending in Jeruzalem. « *Nog op diezelfde dag brak er een hevige vervolging tegen de kerk van Jeruzalem los* » (Hd 8, 1). Vanaf dat moment zal er alleen nog sprake zijn van evangelisatie *buiten* de hoofdstad.

De hellenisten, verjaagd uit Jeruzalem, verspreiden zich over Samaria, keren terug naar hun steden en wekken overal een grote belangstelling en bekeering van heidenen op! Petrus en Joannes – de apostelen waren in de heilige stad gebleven (Hd 8, 1) – haasten zich ter plaatse en schenken al deze nieuwgekomenen de H. Geest. Aan zichzelf overgeleverd blijft Petrus onzeker (Hd 10, 17), tot overtuigende tekenen hem in deze richting voortstuwen. Bij de honderdman Cornelius gekomen, op bevel van de H. Geest, houdt hij een toespraak die door een tweede "Pinksteren" kracht bijgezet wordt:

« *Nog was Petrus aan het woord, toen de H. Geest op allen neerdaalde die naar de toespraak stonden te luisteren. De gelovigen uit de besnijdenis [de tot het christendom bekeerde Joden of Hebreeën], die met Petrus waren meegekomen, stonden verbaasd dat de gave van de H. Geest ook over de heidenen was uitgestort; want ze hoorden hen in talen spre-*

(1) Zie het artikel *Joannes de Doper, van Qumrân tot Bethanië* in *Hij is verzezen!* nr. 64, juli-augustus 2013. – (2) Zie het artikel *De moeder van alle kerken* in *Hij is verzezen!* nr. 61, januari-februari 2013. – (3) De Hebreeën zijn de eigenlijke Palestijnse (christelijke) Joden, die het Aramees als moedertaal hebben. De hellenisten spreken Grieks.

ken en God verheerlijken. Toen hernam Petrus : *“Zou iemand het water kunnen weigeren en deze mensen niet dopen, die toch de H. Geest hebben ontvangen juist zoals wij?”* En hij beval hen te dopen in de naam van Jezus Christus » (Hd 10, 44-48).

Maar terwijl de missionarissen getuige zijn van de onweerstaanbare verspreiding van het Evangelie, bevestigd door de zichtbare tegenwoordigheid van de H. Geest, denkt men in Jeruzalem na... Men blijft voorzichtig, men is bang voor ontrouw aan de wet van Mozes. Het universalisme heeft iets dat al te verwarrend is, en omdat men de mirakels niet met eigen ogen ziet, maakt men zich zorgen en vraagt om uitleg. Na de uiteenzetting door Petrus toont Jeruzalem dan wat meer vertrouwen (Hd 11, 18), maar toch vreest men een duister gevaar.

Zo verlopen de jaren 31 tot 35, waarin wij Paulus na zijn bekering zien optrekken naar Jeruzalem om er Petrus te ontmoeten en Jacobus « de Jongere » (Mc 15, 40), « broeder van de Heer » (Ga 1, 19), die in de hoofdstad een belangrijke figuur is. Paulus wordt in hun gemeenschap ontvangen.

Dan komt de tijd dat Petrus te vaak op zending ver weg is en zelfs uit Jeruzalem wordt verjaagd door de vervolging – zeker na zijn ontsnapping uit de kerker van Herodes in het jaar 44. Het hoofd van de apostelen moet dan het gezag laten aan Jacobus. Petrus waardeerde hem als « broeder van de Heer », en misschien voelde hij aan dat Jacobus populairder was, meer geschikt dan hijzelf voor de rol van leider van een gemeenschap die heel erg op haar privileges stond. Dat feit van zich op de achtergrond te plaatsen zou immense gevolgen hebben.

Tevoren was Petrus in Jeruzalem heel trouw aan de joodse wet, terwijl hij elders zeer verzoenend stond tegenover de bekeerlingen uit het heidendom. Zijn verwijdering uit Jeruzalem leidt bij de joods-christenen tot een soort van wantrouwen en achterdocht aangaande de activiteit van Petrus in de vreemde.

Zo ziet men een verschil tot stand komen tussen enerzijds Jeruzalem en de joods-christelijke gemeenschappen die er zich op oriënteren, en anderzijds de verderaf gelegen gemeenschappen van bekeerde heidenen of “hellenisten”. In hun eisen gaan die van Jeruzalem ervan uit dat Petrus aan hun kant staat, terwijl de heiden-christenen zich gewoonweg niet kunnen voorstellen dat hij tegen hen zou zijn. Zal Petrus gedwongen worden om te kiezen tussen hen die zich beroepen op de « broeder van de Heer » en Jezus gekend hebben met « de ogen van het vlees », en Paulus, de achteraf bijgekomen apostel met zijn christenen uit het heidendom ?

GELDT DE MOZAÏSCHE WET NOG VOOR EEN CHRISTEN ?

Het gaat er om te weten of de Wet met al zijn werken en veelvuldige voorschriften tot niets meer dient, dan wel of men om christen te zijn het jodendom en zijn instellingen moet adopteren. Concreet : moet men gedoopt zijn en ook besneden ? Moet men bij een maaltijd een heiden, ook als hij bekeerd

is, nog altijd als « onzuiver » beschouwen en dus weigeren samen met hem te eten ? Kleine details waarin het echter om een hele theologie draait.

Petrus, de bezorgde verantwoordelijke voor de eenheid, de herder van de ene kudde, temporeert en wint tijd dankzij de geografische en etnische spreiding van de twee partijen... In Antiochië leeft hij « op zijn Grieks », maar daarvan laat hij in Jeruzalem niets merken !

Op een dag ontdekken joods-christenen in Antiochië de onschuldige plantrekkerij ; ze spreken over verraad, en Petrus beeft voor hen. De felle tussenkomst van Paulus, waarvan de echo bewaard bleef in de *Brief aan de Galaten*, overtuigt Petrus ervan om een einde te maken aan de dubbelzinnigheid ; nutteloos zijn nu de Wet en de voorschriften ervan voor de heidenen die het doopsel vragen :

*« Maar toen Kefas te Antiochië was gekomen weerstond ik hem openlijk, omdat hij in het ongelijk was. Want voordat er enkele lieden van Jacobus [de Jongere] waren gekomen, at hij in gemeenschap met de heiden-christenen ; maar na hun komst trok hij zich terug en zonderde hij zich af uit vrees voor de besnedenen ; ook de overige [hellenistische] Joden veinsden met hem mee, zodat zelfs Barnabas in hun veinzerij werd meegesleept. Welnu, toen ik zag dat ze niet oprecht handelden in overeenstemming met de waarheid van het Evangelie, sprak ik tot Kefas in het bijzijn van allen : **Wanneer ge zelf naar heidense gebruiken leeft en niet naar joodse, ofschoon ge een Jood zijt, waarom dwingt ge dan de heidenen op joodse wijze te leven ?** » (Ga 2, 11-14).*

Gesterkt door de goedkeuring van Petrus stort Paulus zich vervolgens op de verovering van de heidense wereld. Het is daar dat de joods-christenen hem zullen achtervolgen...

Ondanks de moeilijkheid om een juiste chronologie van al deze discussies op te stellen, blijkt wel dat Petrus in het begin een grote vrijheid gaf aan de zending van Paulus tijdens de eerste reis van de “apostel van de heidenen”, en dat hij door zijn verzoenende houding gedaan kreeg dat Paulus door de andere apostelen als een broeder beschouwd werd. Petrus hield zich bezig met het apostolaat bij de Joden buiten Jeruzalem. Hij was het die zich bekommerde om de nieuwe gemeenschappen van de diaspora, en zo kon hij de rol van buffer spelen tussen joods-christendom en “paulinisme”.

Onze Vader, abbé de Nantes, verwittigde er ons wel voor dat we geen onbesuisde aanhangers van Paulus mogen zijn ! De joods-gezinden hadden veel redenen om ongerust te zijn en het respect voor de wet van Mozes en zelfs het primaatschap van hun Kerk van Jeruzalem op te leggen. Ongetwijfeld begrepen ze slechts onvolmaakt dat het Nieuwe Verbond aan zichzelf genoeg had, maar uiteindelijk zou de Kerk toch veel van het Oude Testament bewaren. Het zal zeker slechts een secundaire toevoeging zijn, maar een die men niet mag verwaarlozen zonder ten onder te gaan ! *« Meent niet dat ik gekomen ben om de Wet en de profeten op te heffen. Ik ben niet komen opheffen maar volmaken » (Mt 5, 17).*

Anderzijds betekende het wel een hele ommekeer voor de mensen die kennis hadden van of misschien zelfs geleefd hadden in de gemeenschappen van de “zonen van het Licht” [in Qumrân] of van de Doper, die de wet van Mozes zo volmaakt mogelijk onderhielden – geen Farizeeërs zoals Sint-Paulus maar vrome en oprechte Essenen. Zij zegden de Wet, die door Paulus veroordeeld wordt! De reden is, vreemd genoeg maar duidelijk betuigd van het begin (Hd 2, 46) tot het einde (Hd 21, 17-26), dat Jezus de kwestie hangende gelaten had van het dubbele lidmaatschap van hen die het geloof zouden omhelzen terwijl ze ondertussen « ijveraars voor de Wet » (Hd 21, 20) bleven. Laten we bescheiden blijven. Wie had toen kunnen begrijpen dat de twee partijen tot overeenstemming zouden komen in een hogere waarheid, die de Kerk van de H. Geest geleerd heeft!

De opwinding in de geesten neemt rond het jaar 49 alleen maar verder toe. Er groeit een zekere argwaan ten opzichte van Petrus, en we zien de ster van Jacobus de Jongere rijzen. Na het incident van Antiochië, waarin Petrus en Paulus aantonen dat ze het met elkaar eens zijn, zwijgen de joodsgezinden... tijdelijk.

HET CONCILIE VAN JERUZALEM

Ten gevolge van ernstige incidenten in Antiochië en op andere plaatsen houdt de christelijke gemeenschap een eerste “concilie” in het jaar 49. De hoofdfiguren van de verschillende tendensen zijn aanwezig: de leiders van 1° de missies onder de heidenen, Paulus en Barnabas; 2° van de missies onder de Joden, Petrus; 3° van de Kerk van Jeruzalem, de Moederkerk, Jacobus.

Na de discussie zet Petrus zijn theologie uiteen, die hij weergeeft als erkend door iedereen. Hij besluit in het voordeel van de stelling van Paulus:

« Broeders, gij weet dat God reeds lang geleden mij onder u heeft uitverkoren opdat de heidenen door mijn mond het woord van het Evangelie zouden horen en zouden geloven. En God, die de harten doorgrondt, heeft voor hen getuigd door hun de H. Geest te schenken, juist als aan ons. Ook heeft Hij op geen enkel punt onderscheid gemaakt tussen ons en hen, maar hun harten gereinigd door het geloof. Welnu dan, zoudt gij God willen uitdagen met een juk op de hals der leerlingen te leggen dat noch onze vaders noch wij zelf hebben kunnen dragen? Neen. Wij geloven dat wij worden gered door de genade van de Heer Jezus Christus, juist zoals zij » (Hd 15, 7-11).

Paulus en Barnabas lichten vervolgens hun apostolische arbeid toe (Hd 15, 12). Tenslotte staat Jacobus recht om aan de joodsgezinde gelovigen zijn mening op te leggen, die er een is van eendracht. In tegenstelling tot wat sommige exegeten zeggen is zijn toespraak niet het bewijs van zijn soeverein gezag over de andere apostelen, maar enkel over de joods-christenen die zich gemakkelijk op hem beroepen. Hij is het die hen ontwapent, niet zonder enkele toegevingen te doen:

« Broeders, luistert naar mij. Simon heeft u uit-

eengezet hoe God reeds vroeger genadig op de heidenen heeft neergezien om zich uit hen een volk te kiezen tot eer van zijn Naam. Welnu, hiermee stemmen de woorden der profeten overeen, zoals er geschreven staat: “Daarna zal Ik wederkeren en de vervallen hut van David oprichten, haar puinen herstellen en haar weer overeind doen staan, opdat de rest der mensen de Heer zou zoeken, met alle volken waarover mijn Naam is uitgeroepen...” Daarom ben ik van oordeel dat men het aan de heidenen die zich tot God bekeren niet moeilijk moet maken. Maar wel moet men hun voorschrijven dat ze zich onthouden van wat door de afgoden besmet is, ook van ontucht, van verstikt vlees en van bloed » (Hd 15, 13-20).

Op die manier wordt dankzij Jacobus de vrede gered, en vooral dankzij Petrus die zich plechtig garant heeft gesteld voor Paulus.

Een schrijven wordt naar de andere Kerken gestuurd en zo weten we dat in Antiochië net als in Jeruzalem de eensgezindheid wordt gerealiseerd op basis van de theologie van Paulus én Petrus... met behoud van enkele aanbevelingen die heel mozaïsch van geest zijn. Daaruit blijkt, aldus abbé de Nantes, dat « alles niet loyaal en beslissend verliep op dat concilie, waar de joods-christenen zich beriepen op Jacobus tegen Petrus, die zij te gematigd vonden, en tegen Paulus, hun voornaamste tegenstander. Wat men niet had kunnen verkrijgen tijdens de officiële vergadering kaartte men opnieuw aan in de post-conciliaire coulissen – toen al! – om zijn doel te bereiken: *de anderen*, dat wil zeggen de bekeerde heidenen, buiten werken of in een vernederende toestand houden, en zo de enige echte christenen blijven, roemrijke zonen van Abraham en volgelingen van Mozes. »

Want de gemeenschap van Jeruzalem is ziek. Zij is aan handen en voeten gebonden aan haar mozaïsme en gaat ongetwijfeld te zeer op in de utopische discipline van de Essenen; zij leeft temidden van een jodendom waarvan de bezetenheid voortdurend toeneemt; zij is misschien ook vol bitterheid over de vaststelling dat haar traditie opgegeven wordt door de Kerken overal ter wereld. Jeruzalem overleeft, maar zonder roem. Het lijkt er op dat Jacobus en anderen al hun energie hebben opgebruikt in de strijd tegen de vijandigheid en de rancune van bepaalde gelovigen en in het behoud van de eenheid die in 49 bezegeld was. Want elk seizoen komen agitators van ver terug naar de hoofdstad om te vertellen over de enorme misdaden van Paulus, “de valse apostel”.

HET GESTOOK VAN DE VALSE BROEDERS

Het drama doemt op uit de schaduwen waarin de herinnering van de eerste christenen het begraven had. De protestantse controverse heeft er de elementen van door elkaar gehaald, door te beweren dat Petrus nooit naar Rome gegaan was. De tragedie kan nu echter in al haar waarachtigheid gereconstrueerd worden, voor een groot deel dankzij Culmann – een protestant! Zijn studie over het

martelaarschap van Petrus⁴ was het startpunt voor een onderzoek dat uitliep op een schitterende ontdekking: die van het gebeente van de prins van de apostelen... in Rome.

Door Paulus op te hemelen ten koste van Petrus, en meer nog ten koste van Jacobus, verhinderde men zichzelf om de Schriften ten volle te begrijpen. Daarin vinden we nochtans het onbetwifelbaar bewijs van de grote *campagne* van de joods-christenen tegen de heiden-christenen.

De twist die in Jeruzalem op vreedzame wijze geregeld was, laait terug op in de verafgelegen gemeenschappen, die minder goed ingelicht zijn en die, bij afwezigheid van de apostelen, het oor lenen aan de alsmaar leugenachtiger campagnes van de zogenaamde aanhangers van Jacobus en de andere « steunpilaren ». In de opeenvolgende brieven van Sint-Paulus kan men deze strijd volgen. Het gaat er om te weten of het geloof in de gekruisigde Christus de werken van de Wet, in het bijzonder de regels van rituele zuiverheid, vervangt. Er zijn drie standpunten: 1° het radicale standpunt van Paulus, die de moraal van de Tien Geboden behoudt maar de joodse riten afschaft; 2° dat van de joodsgezinden, die de joodse en de christelijke wet boven elkaar plaatsen; 3° dat van de apostelen in Jeruzalem, die het radicalisme van Paulus verbinden met het naleven van de joodse riten in de joods-christelijke gemeenschappen.

De joodsgezinden betwisten Paulus het recht om soeverein te beslissen in naam van zijn persoonlijke openbaringen – hij die Christus nog niet eens gekend heeft! Tegen Paulus beroepen zij zich op de andere apostelen. Het concilie van Jeruzalem heeft hen in het ongelijk gesteld en hen het zwijgen opgelegd in de hoofdstad en in de gemeenschappen van Petrus. Maar daarop zaaien zij tweedracht in de Kerken die Paulus gesticht heeft en die, volgens het “conciliair” akkoord, enkel van hem afhangen!

Abbé de Nantes onderstreept dat de apostelen akkoord gaan in 49. Het decreet dat in hun naam gepubliceerd wordt, onderscheidt de twee strekkingen: de joodsgezinde en de hellenistische, en bovendien blijkt duidelijk uit het relaas in de *Handelingen* dat het de koppige en ongehoorzame joodsgezinden in het ongelijk stelt. Jacobus en Paulus zijn dus in eenheid met elkaar, en het bewijs daarvoor is de leer die zij uiteenzetten in hun beide gelijktijdig geschreven brieven: in de *Brief aan de Galaten* zet Paulus zijn Evangelie uiteen en gaat hij fel tekeer tegen de joodsgezinden; Jacobus van zijn kant verduidelijkt zijn leer van het geloof en de werken, en bekritiseert ook de joodsgezinden, niet als tegenstanders maar als extremistische aanhangers die hij ondubbelzinnig afkeurt:

« Wie is er onder u wijs en verstandig? Hij tone door eerzame wandel zijn werken, met wijze zachtmoedigheid gepaard. Maar zo gij bittere naijver en twist ronddraagt in uw hart, zet gij u dan niet op

tegen de waarheid, en liegt gij dan niet tegen haar? » (Jc 3, 13-14). En verderop: « Vanwaar dan die strijd en dat getwist onder u? » (Jc 4, 1).

De spanningen nemen voortdurend toe. In elk van de steden waar Paulus passeert bekeren zich Joden en Grieken. De apostel spant zich in om niet te vitten over delicate onderwerpen. Maar van zodra de « valse broeders » aankomen, breekt de crisis uit: meningsverschillen, rivaliteiten, achterdocht jegens Paulus, druk op de heidenen om zich te laten besnijden enz. De apostel is bezorgd, en terecht: « Zo gij elkander bijt en verslindt, ziet dan toe dat gij niet door elkaar wordt verteerd » (Ga 5, 15).

HET MARTELAARSCHAP VAN DE APOSTELEN

Sint-Lucas heeft al die intriges niet willen vertellen. En toch, in het licht van de brieven van Sint-Paulus, komen we ze in de *Handelingen* zelf op het spoor.

Het hoogtepunt is de terugkeer van Paulus in Jeruzalem (Hd 21). We zien hoe Jacobus en « de priesters » hem ontvangen en hem proberen te beschermen tegen de haat van de joodsgezinden. Zelf lijken ze zich niet goed rekenschap te geven van de radicale theologie van Paulus. De vijand daarentegen is scherpzinniger! Onvermijdelijk denkt men aan een complot waarbij de joodsgezinden de haat van de niet-christelijke Joden op de persoon van Paulus gericht hebben, en hen daarbij hun eigen grieven in de mond gelegd hebben: « *Israëlieten te hulp! Dit is de man die overal iedereen leert tegen het volk, tegen de Wet en tegen deze plaats [de Tempel]. Ook heeft hij heidenen in de Tempel gebracht en deze plaats ontwijd* » (Hd 21, 28).

Het is zonneklaar dat aan de haat van de Joden jegens de christenen nog een ander soort haat toegevoegd is, veel preciezer en gericht tegen hen die zich vrijmaken van de wet en de traditie en tegen hun leider: Paulus.

Tijdens de daaropvolgende gevangenschap van Paulus verdubbelen de valse broeders hun inspanningen. Het bewijs ervoor vindt men in de vreselijke woedeaanval van Paulus aan hun adres: « *Opgepast voor de honden, opgepast voor de slechte werkers, opgepast voor de versnijding!* » (Fil 3, 2).

Zelfs in Rome stoken de joods-christenen wanneer Paulus daar in de kerker zit: « *Sommigen preken Christus uit nijd en strijd, maar anderen toch ook met een zuivere mening. Dezen preken Christus uit liefde, omdat ze weten dat ik voor de verdediging van het Evangelie gevangen zit; anderen echter uit partijzucht en met de verkeerde bedoeling, om daardoor mijn boeien nog te verzwaren. Maar wat doet het er toe? Hoe dan ook, met of zonder bijbedoeling, wanneer Christus maar wordt geprekeerd!* » (Fil 1, 15-18).

Rome was inderdaad de zetel van een christelijke gemeenschap toen Sint-Paulus er aankwam voor zijn eerste gevangenschap. Deze gemeenschap was ech-

(4) Oscar Culmann, *Petrus. Jünger, Apostel, Märtyrer*, Zürich 1952.

ter joodsgezind. Paulus was dan ook heel voorzichtig: « *Allereerst breng ik door Jezus Christus dank aan mijn God voor u allen, omdat in heel de wereld uw geloof wordt geroemd. [...] Want ik verlang u te zien om tot uw stichting een of andere geestelijke gave u mede te delen; of liever nog: om in uw midden tezamen de troost te genieten van ons beider geloof, het uwe zowel als het mijne* » (Rm 1, 8-12).

Desondanks zou de komst van Paulus hier meer dan elders de haat ontketenen. De apostel had namelijk al moedig een standpunt ingenomen om zijn eigen gelovigen, die zich in Rome kwamen vestigen, te sterken in hun geloof:

« *Ik vermaan u, broeders, scherp te letten op hen die tweespalt en aanstoot verwekken tegen de leer welke gij hebt ontvangen; gij moet geen omgang met hen hebben. Want zulke lieden dienen niet Christus onze Heer maar wel hun eigen buik [een allusie op hun fanatieke verdediging van de besnijdenis]. Ze misleiden argeloze harten door vrome praat en gefleem. [...] Ik wil dat gij niet slechts wijs zijt in het goede maar ook bestand tegen het kwaad. Dan zal de God van de vrede de Satan spoedig onder uw voeten verpletteren* » (Rm 16, 17-20).

« *Geen twist, geen ijverzucht* » (Rm 13, 13): we begrijpen waarom dit woord het *Leitmotiv* van de apostelen is geworden, van alle apostelen!

In 62 is Jacobus de Jongere de marteldood gestorven in Jeruzalem, kort na het langskomen van Paulus, en misschien wel omwille van zijn publieke uiting van vriendschap jegens de apostel van de heidenen. De eerste brief van Petrus, die zeker authentiek is, dateert uit die tijd. Petrus heeft er een oproep tot de naastenliefde van gemaakt; hij voorziet de beproevingen en bereidt zich voor op het komende offer.

Het offer komt inderdaad voor hem: op 13 oktober 64. En voor Paulus, in het jaar 67. Een buitengewoon document, een brief van de H. Clemens (de derde opvolger van de H. Petrus) gericht aan de christenen van Corinthe, leert ons dat Petrus en Paulus de marteldood zijn gestorven als slachtoffers van de haat en de jaloezie van de valse broeders.

« DOOR JALOEZIE EN TWEEDRACHT »

In zijn editoriaal van juli 1977 zei abbé de Nantes: « Ik mediteer over het voorbeeld van onze gelukzalige apostelen en ik ben diep onder de indruk van de schrikwekkende omstandigheden van hun martelaarschap. Ik kan me niet van de indruk ontdoen dat wij in een gelijkaardige catastrofe zullen meegesleurd worden. » Een toespeling op de twisten onder de traditionalisten, die op verschillende punten herinneren aan wat er binnen de primitieve christelijke gemeenschap gebeurde...

Vervolgens citeerde onze Vader uitvoerig de *Brief van Clemens* aan de christenen van Corinthe en schreef:

« Hij bezwoer hen om op te houden met zichzelf schade te berokkenen en de Kerk in gevaar te brengen

met hun tweedracht. De jaloezie en de haat onder broeders zullen altijd fataal zijn voor de Kerk. Om dat te onderstrepen haalt de H. Clemens zeven voorbeelden uit het Oude Testament aan: Kain die Abel doodt uit jaloersheid; Ezaü die opstaat tegen Jacob; Jozef verkocht door zijn broers; Mozes die door een medejood verklikt wordt aan Farao; Aäron en zijn zus Myriam die afgunstig zijn op Mozes; Dathan en Abiron die tegen hem in opstand komen; Saül die gegrepen wordt door een moordende razernij tegen David.

« Dan gaat Clemens over tot voorbeelden uit een recenter verleden, een verleden dat nog warm is van de afgunst onder christenen, opperste schande!

« *“Maar om de oude voorbeelden terzijde te laten: bekijken we nu de meer recente atleten, de genereuze voorbeelden van onze eigen generatie. Het is door het gevolg van de jaloezie en de nijd dat zij die de hoogste en meest rechtvaardige steunpilaren waren en die streden tot de dood vervolgd werden. Richten we onze blik op de uitzonderlijke apostelen: Petrus, die ten gevolge van een onrechtvaardige jaloersheid niet enkele maar veelvuldige kwellingen leed en die, na zijn getuigenis te hebben afgelegd, heengegaan is naar het glorieus verblijf dat hem verschuldigd was.*

« *“Het is als gevolg van jaloezie en tweedracht dat Paulus de prijs van het geduld heeft getoond. Zevenmaal geketend, verbannen, gestenigd, tot heeraut geworden in Oost en West, heeft hij voor zijn geloof een schitterende roem verworven. Na de gerechtigheid geleerd te hebben aan de hele wereld [...] heeft hij zo de aarde verlaten en is hij heengegaan naar de heilige plaats.*

« *“Deze mannen van wie het leven heilig was, werden vervoegd door een grote menigte uitverkorenen die, ten gevolge van de jaloezie, veel smaad en folteringen moesten ondergaan en die onder ons een schitterend voorbeeld nalieten...”* »

Robinson heeft aangetoond dat deze brief moet gedateerd worden vóór de verwoesting van de Tempel van Jeruzalem in het jaar 70, want net als Paulus in de *Brief aan de Hebreeënen* spreekt Clemens over de praktijk van de joodse eredienst die nog doorgang vindt in de Tempel⁵.

Zo weten we dat onder keizer Nero de vervolging aan de basis lag van de vervolging, en dat zij tegelijkertijd aan heel de Kerk duidelijk maakte dat de waarheid verbonden was met Petrus.

Een laatste apostel bleef over om de waarheid helder te verkondigen: Joannes. In kapittel 11 van het *Boek van de Openbaring* toont hij de « *twee getuigen, fakkels die voor de heerser der aarde staan* », Petrus en Paulus, voorzien van de macht van Mozes de wetgever en Elias de profeet, martelaren die verheerlijkt zijn door de almacht van God « *ten aanschouwen van hun vijanden* ».

broeder Bruno van Jezus-Maria

(5) John A. T. Robinson, *Redating the New Testament*, Cambridge 1976.

DE ARMEENSE GENOCIDE

EEN MISDAAD VAN VRIJMETSELAARS

Tijdens een ontmoeting met de patriarch van de Armeens-katholieke Kerk begin juni bestempelde paus Franciscus de volkerenmoord op de Armeniërs in het jaar 1915 als « de eerste genocide van de twintigste eeuw ». Onmiddellijk diende het Turkse ministerie van Buitenlandse Zaken een officieel protest in bij het Vaticaan. De Turken spraken hun afkeuring uit over de uitspraak van de H. Vader en lieten dat onomwonden weten aan de nuntiatuur in Ankara en via hun diplomatieke vertegenwoordiging in Rome.

DE reactie van de Turken wekt geen verbazing. Tot op vandaag weigert de republiek Turkije te erkennen dat in 1915 een door de toenmalige machthebbers georkestreerde volkerenmoord op de christelijke Armeniërs plaatsgevonden heeft, waarbij tussen één en anderhalf miljoen doden vielen. Studies door niet-Turkse historici worden systematisch als verdraaiing van de waarheid afgedaan.

Enkele jaren geleden echter publiceerde een gerenommeerde Turkse geleerde een boek dat wel eens hét standaardwerk over de genocide zou kunnen worden : *A Shameful Act. The Armenian Genocide and the Question of Turkish Responsibility*, door Taner Akçam (Metropolitan Books, New York 2006). Akçam analyseerde minutieus alles wat in de Ottomaanse archieven kon teruggevonden worden en kwam tot een onweerlegbare conclusie : de dood van de Armeniërs was geen tragisch en onvrijwillig gevolg van de oorlogsomstandigheden, maar het resultaat van een vooraf beraamd uitroeioingsplan. De historicus vindt dat zijn eigen land na een eeuw van ontkenning eindelijk moet leren om « dit sombere hoofdstuk uit zijn geschiedenis onder ogen te zien » (p. 31).¹

EEN KAT IN HET NAUW

Wat de Turkse regering tot op vandaag « de Armeense kwestie » blijft noemen kwam voor het eerst ter sprake in de jaren 1870. De patriarch van de Armeense gemeenschap in Anatolië richtte op 4 maart 1872 een rapport aan de Ottomaanse regering in Istanboel waarin allerlei gevallen van machtsmisbruik, onregelmatigheden bij het innen van de belastingen, diefstallen en ontvoeringen werden aangeklaagd. Net op datzelfde moment braken opstanden uit in verschillende christelijke gebieden in het Europese deel van het Ottomaanse rijk, die door de Turken bloedig werden onderdrukt. De grote mogendheden reageerden scherp en dreigden ermee de christenen in de Balkan ter hulp te komen. In

De lichamen van Armeense vrouwen en kinderen, omgebracht tijdens de volkerenmoord van 1915.

dat gespannen klimaat kwam in Istanboel in 1876 een nieuwe sultan op de troon : Abdülhamid II, die zou regeren tot 1909. In een poging om de grootmachten te paaien en een militaire interventie te voorkomen kreeg zijn grootvizier, Midhat Pasja, de sultan zo ver dat hij een constitutionele monarchie afkondigde en de verkiezing van een parlement.

Dat diplomatiek manoeuvre kon echter niet beletten dat het jaar daarop oorlog met Rusland uitbrak. De Ottomanen verloren deze oorlog en moesten het verdrag van Berlijn ondertekenen : Servië, Montenegro en Bulgarije verkregen de onafhankelijkheid, terwijl Bosnië en Herzegovina, twee andere deelgebieden waarover Istanboel regeerde, werden bezet door Oostenrijk-Hongarije. Een woedende en vernederde Abdülhamid zond het parlement naar huis, verbande zijn grootvizier en regeerde vanaf 1878 als autocraat, met één doel voor ogen : door de uitoefening van de absolute macht voorkomen dat het rijk, dat door zijn vijanden spottend « de zieke man van Europa » genoemd werd, nog verder zou afkalven.

De Armeniërs, die ondertussen nog altijd geen genoegdoening gekregen hadden, voelden zich bijzonder gesterkt door het feit dat hun geloofs-

(1) Het boek werd in het Frans vertaald als *Un acte honteux* (Folio Histoire, éd. Denoël, 2008) en in het Nederlands als *De Armeense genocide : een reconstructie* (Uitgeverij Nieuw Amsterdam, 2007). De citaten in dit artikel verwijzen naar de Franse uitgave.

broeders in de Balkan met succes vrijheid en autonomie verworven hadden. Ze richtten zich tot de traditionele beschermer van de orthodoxe christenheid, Rusland, en vroegen om steun voor uitgebreide hervormingen en bescherming tegen Istanboel. De Ottomaanse irritatie nam daardoor hand over hand toe. Abdülhamid verklaarde: « *Door zich van Griekenland en Roemenië meester te maken heeft Europa de voeten van de Ottomaanse staat afgehakt. Het verlies van Bulgarije, Servië en Egypte heeft ons beroofd van onze handen. En nu, door middel van die Armeense agitatie, proberen zij zich te vergrijpen aan onze meest vitale organen en onze ingewanden uit te rukken. Dat zou het begin zijn van een integrale vernietiging, en daar moeten wij ons met al onze krachten tegen verzetten* » (aangehaald in Akçam pp. 73-74).

Er braken schermutselingen uit in de Armeense gebieden; het regeringsleger trad uiterst brutaal op en veel dorpelingen werden gedood. Londen, Parijs en Sint-Petersburg eisten in een memorandum dat er een grootscheeps hervormingsplan zou komen voor de zes provincies in het oosten van Anatolië die in meerderheid door Armeniërs bewoond werden. In mei 1895 legden ze zelfs een uitgewerkt plan voor, dat onder meer voorzag in de benoeming van christelijke gouverneurs en toegang voor de Armeniërs tot het veiligheidsapparaat. Toen hij de tekst onder ogen kreeg, riep Abdülhamid uit: « **Heel deze kwestie zal eindigen in een bloedbad!** »

DE POGROMS VAN 1894-1896

Omdat de Ottomaanse regering ingrijpende hervormingen voortdurend voor zich uit bleef schuiven, begon een deel van de Armeniërs te radicaliseren. Toner Akçam maakt duidelijk hoe de acties en aanslagen van de *Dasnak*, een Armeense revolutionaire beweging, alleen maar meer gewelddadigheid vanwege het staatsgezag uitlokten. De gewone Armeniërs waren het slachtoffer – dat is altijd de les die de geschiedenis van het Verzet ons leert... In september 1895 organiseerde de *Dasnak* een grote demonstratie in de hoofdstad. Het kwam tot gewelddaden, waarop een pogrom tegen de Armeense bevolking van Istanboel uitbrak met honderden doden tot gevolg.

Ook in andere grote steden in Anatolië zoals Trebizonde, Bitlis, Van, Sivas en Diyarbakir vonden grootscheepse moordpartijen plaats. « De schattingen over het totaal aantal doden ten gevolge van de verschillende incidenten in de periode 1894-1896 lopen uiteen. Keizer Wilhelm II [van Duitsland] stelde, op basis van ontvangen rapporten, dat bijna tachtigduizend Armeniërs gedood waren op datum van 20 december 1895 » (p. 71).

Voor de sultan en de heersende klasse in het rijk – de islamitische Turken – waren de Armeniërs « het binnenlandse verlengstuk van buitenlandse vijan-

den. De Armeense kwestie groeide uit tot een probleem voor het overleven zelf van het rijk » (p. 74).

Het islamitisch karakter van de pogroms van 1894-1896 blijkt uit verschillende feiten. De moorden vonden meestal plaats na het vrijdaggebed in de moskeeën. Op het einde van dat gebed werd een signaal gegeven, en de afslachting ging door tot een tweede signaal het einde ervan beval. Getuigen van de moorden in de stad Oerfa verhaalden dat de moslims eerst passages uit de Koran opzegden en baden alvorens de christenen de keel over te snijden.

Deze eerste moordpartijen op Armeniërs hadden nog een “lokaal” karakter, ook al gingen de Ottomaanse regering en de sultan zelf niet vrijuit. De gebeurtenissen van 1915 zouden echter van een totaal andere aard zijn. Zoals Talaat Pasja, één van de hoofdrolspelers, in een nota uit dat jaar schreef, was het opzet te komen tot « *de volledige en fundamentele eliminatie van dit probleem* » (brief aan de grootvizier, 26 mei 1915).

EEN COMITÉ VAN LOGEBROEDERS

De langzame en blijkbaar onomkeerbare verschrompeling van het Ottomaanse rijk in de tweede helft van de negentiende eeuw bracht veel Turkse intellectuelen tot de vraag: hoe kunnen we deze staat redden? Het antwoord lag voor een aantal van hen in een verwestering van het rijk en de invoering van het “moderne” gedachtegoed: liberalisme en secularisering. Zij verzamelden zich in het Comité voor Eenheid en Vooruitgang – in het Turks bekend als de *Ittihad*.

Taner Akçam zegt het nergens expliciet in zijn boek, maar het is overduidelijk dat de *Ittihad* een maçonnieke beweging was. Het Comité voor Eenheid en Vooruitgang ontstond in de machtige loge *Macedonia Risorta* in Salonika (nu Thessaloniki), de stad in het Europese deel van het Ottomaanse rijk die het broeiest was van het verzet tegen de autocratie van Abdülhamid. De briljante joodse advocaat Emmanuel Carasso (1862-1934), afstammeling van een voornamelijk sefardische familie van Salonika en pionier van de vrijmetselarij in het rijk van de sultan, speelde een sleutelrol in de stichting van het Comité (Muhammed Rafeeq, *The Facts Behind the Overthrow of the Ottoman Sultanate*, 2007). In de loge waarvan Carasso de grootmeester was, werd in 1899 de *Ittihad* opgericht, als een partij die tot doel had het Ottomaanse rijk te “europeaniseren” en er de idealen van vrijheid, gelijkheid, broederlijkheid in te voeren. Het grote voorbeeld voor de *Ittihad* waren de Italiaanse *carbonari*, de leden van de geheime revolutionaire sekte die had geijverd voor de eenmaking van Italië ten koste van de Pauselijke Staten en de macht van de paus (Celil Layiktez, *The History of Freemasonry in Turkey*, 2001).

Het centrale deel van het multinationale Ottomaanse rijk aan de vooravond van de Eerste Wereldoorlog. In lichtere kleur de zes Armeense provincies: Sivas, Charpert, Erzeroem, Diyarbakir, Bitlis en Van. De toenmalige machthebbers, de unionisten, besloten gebruik te maken van de oorlog om de christenen te liquideren en zo een Turks-islamitische staat te stichten.

Midhat Pasja, de grootvizier van Abdülhamid II die de liberale grondwet van 1876 had doorgedrukt, was een vrijmetselaar. Ook Mehmet Talaat Pasja, die later als minister van Binnenlandse Zaken het brein achter de Armeense genocide zou worden, was een logebroeder, en niet van de minsten: hij bracht het tot de 33ste en hoogste graad en werd in 1909 de eerste grootmeester van de loge van het Grootoosten van Turkije. Een jaar later verklaarde hij: « *Men beschuldigt mij ervan vrijmetselaar te zijn. Ja, ik ben vrijmetselaar. Ik heb de vrijmetselarij omarmd voor het geluk van de mensheid...* »

Onder de andere leden van de *Ittihad* die later een belangrijke rol zouden spelen, vernoemen we: Ahmet Riza, in 1908 voorzitter van de Kamer van Notabelen; Mehmet Cavit, de latere minister van Financiën; Djemal Pasja, tijdens de Wereldoorlog militair gouverneur van Istanboel en minister van Marine; Abdullah Cevdet, radicale ideoloog van het secularisme; Ali Huseynzade, krantenuitgever en vanaf 1910 lid van het centraal bureau van het Comité; Bahaettin Sakir, hoofd van de Speciale Organisatie die verantwoordelijk was voor de eliminatie van de Armeniërs; enz.

De vrijmetselarij functioneert niet zonder een *geheim*, en voor de *Ittihad* was dat niet anders: « Kandidaten die toegelaten wilden worden tot het Comité voor Eenheid en Vooruitgang werden ingelicht dat ze een groot geheim te horen zouden krijgen. Nadat hun betrouwbaarheid was vastgesteld, moesten ze een eed zweren. Dan begon de initiatie. De kandidaten werden geblinddoekt en naar een andere kamer gebracht, waar de blinddoeken werden verwijderd. Ze stonden in het halfduister en zagen tegenover zich drie vreemdelingen met een kap over hun hoofd. Daar werden ze verzocht hun hand op een zwaard te leggen en een eed van absolute geheimhouding af te leggen; ze moesten beloven iedereen te doden die verraad tegenover

de partij zou plegen, zelfs indien het zou gaan om vrienden of familieleden » (Roden Buxton, *Turkey in Revolution*, Londen 1909). Ook Tener Akçam stipt aan dat « de straf voorzien voor hen die zich de banbliksems van de partij op de hals haalden of besloten haar te verlaten de dood was » (p. 93).

DE VRIJMETSSELARIJ AAN DE MACHT

De militaire vleugel van de *Ittihad*, de zgn. « Jonge Turken » – een groep jonge officieren die allemaal lid waren van de loge – riep in juli 1908 in Salonika de revolutie uit. Sultan Abdülhamid werd gedwongen in te stemmen met een tweede constitutioneel regime en de verkiezing van een parle-

Mehmet Talaat Pasja, grootmeester van de loge van het Grootoosten van Turkije, in 1915 minister van Binnenlandse Zaken en brein achter de volkerenmoord. Na de oorlog vluchtte hij naar Berlijn, waar hij in 1921 door een Armeniër werd doodgeschoten.

ment. Een jaar later werd hij afgezet; Emmanuel Carasso was één van de drie logebroeders die hem zijn verbanning officieel kwamen bekendmaken. In een interview met het Parijse dagblad *Le Temps* (20 augustus 1908) wond kolonel Niyazi van het Comité er geen doekjes om: « *Wij werden financieel gesteund door de Italiaanse vrijmetselarij. De Italiaanse loges hielpen het Comité voor Eenheid en Vooruitgang en beschermden ons.* »

« Na 1908 was het hoofddoel van de beweging Eenheid en Vooruitgang de schepping van een moderne en gecentraliseerde staat. Zij kon bijgevolg alleen maar in conflict komen met de oude imperiale structuren en instellingen. Eén van de basisprincipes van zulk een type van moderne staat is het burgerschap. Men moest dus het algemeen beginsel van de gelijkheid van alle burgers en hun verantwoordelijkheid tegenover de staat uitvaardigen » (Akçam p. 111).

Onder de Ottomaanse sultans waren er geen burgers maar enkel onderdanen. Alleen de moslims hadden de volheid van rechten en plichten. Alle anderen waren ondergeschikt en moesten op vele vlakken vernederingen slikken. Ze werden getoleerd op voorwaarde dat zij het gezag en de superioriteit van de islamitische orde accepteerden en een speciale belasting betaalden. De niet-moslims of *dhimmî* waren op basis van hun godsdienst of sekte gegroepeerd in religieuze gemeenschappen of *millets*, met aan het hoofd een dignitaris die alle zaken van zijn geloofsgenoten regelde en verantwoording moest afleggen aan de sultan.

Het systeem van de *millets*, dat eeuwenlang behoorlijk gefunctioneerd had, werd door de unionisten vervangen door een « staat waarin alle burgers verbonden waren door een gemeenschappelijke identiteit, op basis van een universele gelijkheid » (p. 112). Het gevolg was een politiek van gedwongen assimilatie om te komen tot een « eenheid van de volkeren » onder de gemeenschappelijke Ottomaanse noemer. De christenen, die altijd geweerd waren uit het leger, moesten plots legerdienst verrichten. De Turkse moslims, tevoren de dominerende groep, zagen met lede ogen toe hoe ze hun macht moesten delen met de *ongelovigen*, die vaak rijk waren geworden door de handel en in alles op buitenlandse bescherming konden rekenen.

Het eindresultaat was dat tenslotte iedereen ontevreden was. « Al deze pogingen tot centralisatie werden beoordeeld en beleefd als aanslagen op de vrijheden » (p. 116). Het *ottomanisme* mislukte volledig en werd in 1910 door het Comité voor Eenheid en Vooruitgang officieel afgevoerd. In de plaats kwam een agressief Turks nationalisme.

PANTURKISME

« Van 1908 tot 1913 verdedigde de unionistische beweging openlijker het Turks nationalisme » (p. 127). Ziya Gökalp, publicist en ideoloog van de

partij (en een vrijmetselaar), vatte de nieuwe politiek samen in drie termen: *verturksing*, *islamisering*, *modernisering*. « Volgens Gökalp was het Turks nationalisme niet alleen nooit in tegenspraak geweest met het ottomanisme, maar er zelfs altijd de stevigste steun van geweest. Ook zag hij geen enkele contradictie tussen Turks nationalisme en islam » (pp. 129-130). Aan de illusie van gelijkheid tussen moslims en christenen moest een einde komen.

Alles kwam in een stroomversnelling met de Balkanoorlogen van 1912-1913. De unionisten voerden een felle campagne om de jonge christelijke naties op de Balkan terug onder Turks gezag te brengen, want « *de natuurlijke grens van de Ottomaanse staat is de Donau!* » De oorlog werd echter een regelrechte ramp voor Istanboel en eindigde met het verlies van nagenoeg heel Roemelië (het Europees gedeelte van het rijk). Duizenden en duizenden op de vlucht geslagen moslims trokken over de Bosporus in de richting van Anatolië. Een immense wraakzucht maakte zich van de Turken meester.

« De catastrofe kon alleen overstegen worden door de idee van het Turks nationalisme onvoorwaardelijk te omarmen » (p. 130). Gökalp werd steeds extremer en schreef: « *De Turken zijn de Übermensen die de Duitse filosoof Nietzsche zich voorstelde.* » Volgens hem was het onmogelijk om een gemeenschappelijk vaderland te scheppen voor uiteenlopende culturele, religieuze of etnische groepen. Ook onder invloed van het Duitse denken « gaf Gökalp het begrip natie een sterke mythische component mee. [...] Hij verving het geloof in God door het geloof in de natie: het nationalisme werd zo een religie » (p. 136).

In 1911 publiceerde Gökalp zijn gedicht « Turan », dat het fundament legde voor het panturkisme. Met *Turan* riep hij het aloude woongebied van het Turkse ras op, reikend van Anatolië over Azerbeidzjan, Turkmenistan, Oezbekistan, Kazachstan en Kirgizië tot aan de poorten van China... Een waarachtig Turks nationalisme moest al deze gebieden verenigen in één machtig rijk. Gökalp gaf zo gestalte aan een Turkse *Drang nach Osten*, die onvermijdelijk fataal zou worden voor één volk: **de Armeniërs**, van wie het woongebied dwars door het rijk liep, van de Kaukasus tot de kust van de Middellandse Zee, zodat zij een obstakel vormden voor de toekomstige Turkse stormloop door Centraal-Azië...

Op 23 januari 1913 maakte het Comité voor Eenheid en Vooruitgang zich door een staatsgreep meester van de alleenheerschappij. Het rijk werd een eenpartijstaat. De unionisten kozen er resoluut voor om « de grenzen van het rijk op te schuiven in de richting van Centraal-Azië om de territoriale verliezen in Europa te compenseren » (p. 143). In de loop van de daaropvolgende jaren « kwam de allereerste doelstelling van het Turks nationalisme steeds scherper in beeld: het rijk verlossen van zijn niet-moham-

medaanse bevolking » (p. 141). Kusu-basi Esref, die een hoofdrol zou spelen in de genocide, verklaarde dat de niet-moslims « *interne tumoren* » waren « *die moesten weggesneden worden* ».

DE « SPECIALE ORGANISATIE »

Om deze onheilspellende plannen te verwezenlijken riepen de unionisten kort voor de Eerste Wereldoorlog de *Speciale Organisatie* in het leven. Nage-noeg alle documenten over de stichting ervan werden na de volkerenmoord vernietigd, en tijdens de naoorlogse processen tegen de kopstukken van het Comité voor Eenheid en Vooruitgang bleven de meeste beklaagden uiterst vaag. Akçam komt op basis van zijn onderzoek echter tot het besluit dat de Speciale Organisatie door de unionisten werd ondergebracht bij het ministerie van Oorlog, waarvan Enver Pasja, een overtuigd panturkist, vanaf januari 1914 de leiding had.

Ondertussen had Istanboel rapporten ontvangen over de plannen van de grootmachten om Anatolië onder elkaar te verdelen. « In december 1912 [...] vestigde de Russische minister van Buitenlandse Zaken Sazanov de aandacht van Groot-Brittannië en Frankrijk op het lot van de Armeniërs, waarbij hij de indruk wekte dat een Russische bezetting van de regio onvermijdelijk was » (pp. 151-152). De Oostenrijkse ambassadeur liet zijn regering weten dat de verdeling van het Aziatisch deel van het Ottomaanse rijk voor de Russen al in kannen en kruiken leek te zijn. Voor de unionisten was het duidelijk : de aandacht van de grote mogendheden voor het lot van de Armeniërs was slechts een voorwendsel om het rijk de doodsteek toe te brengen.

Om deze ramp af te wenden kreeg de Speciale Organisatie de opdracht om zowel binnen het rijk als in het buitenland geheime operaties uit te voe-

Een dodenmars : deportatie van Armeniërs in Charpert, 1915.

ren, onder meer guerrilla-acties, de vorming van brigades van vrijgelaten criminelen en het sturen van agenten naar de Britse kolonies om er revolutie te prediken. Algemeen « bewees de Speciale Organisatie diensten die de zichtbare krachten van de regering niet altijd op zich konden nemen » (p. 148).

In de eerste maanden van het jaar 1914 « vonden op het ministerie van Oorlog verschillende geheime vergaderingen plaats die vooral betrekking hadden op het liquideren van concentraties van niet-Turkse bevolkingsgroepen die zich op strategische plaatsen bevonden en vatbaar waren voor negatieve buitenlandse invloed » (p. 157). Het ging daarbij niet alleen om de Armeniërs, die op de bescherming van de Russen konden rekenen, maar ook om de Grieken die van oudsher de westkust van Anatolië bevolkten. Samengevat : de Speciale Organisatie kreeg de opdracht het rijk te zuiveren van zijn christelijke elementen.

« NA DE OORLOG ZAL HET TE LAAT ZIJN »

Het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog betekende dat de unionisten geen rekening meer moes-

Gedeporteerde Armeniërs in de Syrische woestijn. Een vrouw beschermt haar kind tegen de genadeloze zon.

ten houden met buitenlandse druk of controle. Akçam bewijst dat de Ottomaanse regering niet onder Duitse druk aan het conflict meedeed, maar dat de *Ittihad* doelbewust op een oorlogsverklaring aanstuurde. « Zij hoopten dat de voorgenomen uitroeiingspolitiek het hen overbodig zou maken hervormingen in de zes oosterse provincies door te voeren en het Armeense "probleem" ten gronde zou regelen » (p. 168). In een artikel van een unionistisch journalist lezen we : « *Eindelijk is de dag aangebroken dat de Turken hun historische rekening kunnen vereffenen met diegenen met wie ze dat tot nog toe niet konden doen* », door de bemoeienissen van vooral de Russen. Op 16 december 1914 zegde

Istanboel alle bestaande akkoorden en verdragen op die het land afhankelijk van Europa hadden gemaakt. « De Ottomaanse regering had zich op die manier bevrijd van al haar internationale engagementen. Er bestond geen enkel juridisch fundament meer voor een eventuele buitenlandse inmenging in haar binnenlandse aangelegenheden » (p. 178).

Alle getuigenissen van niet-Ottomaanse tijdgenoten gaan in dezelfde richting: de unionisten gebruikten de Wereldoorlog om de Armeense kwestie definitief te regelen. De Amerikaanse ambassadeur Morgenthau rapporteerde: « *De oorlogsomstandigheden boden de Turkse regering de langverwachte kans om zich van de Armeniërs te ontdoen. Zij hadden kritiek op hun voorouders die hadden nagelaten de christelijke rassen te vernietigen of tot de islam te bekeren op het moment dat ze hen onderworpen hadden* » (aangehaald in Akçam, p. 180). Talaat Pasja schreef in een memorandum: « *Het werk dat ons te doen staat, moet nu gebeuren. Na de oorlog zal het te laat zijn* » (p. 181).

De eerste maatregelen tegen de Armeniërs werden al genomen vóór de oorlog goed en wel begonnen was. « Onmiddellijk na de algemene mobilisatie in het Ottomaanse rijk werden de Armeniërs tot verdachte nationale groepering verklaard. Op 6 september 1914 zond de regering een gecodeerde circulaire naar alle provincies met een belangrijke Armeense populatie. De nota gaf de opdracht de meest in aanzien staande leden van de Armeense politieke partijen en de intellectuelen nauwlettend in de gaten te houden » (p. 209).

Al in de tweede helft van augustus 1914 stelde de Speciale Organisatie gewapende milities samen waarvoor vooral gerekruteerd werd uit vrijgelaten misdadigers. Het ministerie van Justitie kondigde daartoe een amnestiewet af. De leiders van de S.O. vroegen vooral naar « gevangenen die de reputatie hebben bandietenbendes te kunnen aanvoeren » (citaat p. 199). Verder selecteerde men mannen die tijdens de Balkanoorlogen uit Europees Turkije waren moeten vluchten, en *Koerden* – de traditionele vijanden van de Armeniërs. De milities werden in Istanboel getraind en van wapens voorzien. Van daaruit werden ze naar het Oosten gestuurd en kwamen ze onder het gezag van plaatselijke officieren.

Deze *Einsatzgruppen* – de Turken waren de Duitsers dertig jaar vooruit – « vielen in september langs de grens tussen het Ottomaanse en het Russische rijk Armeense dorpen aan en hadden het ook speciaal gemunt op Armeense intellectuelen, politici en religieuze leiders » (p. 204). Er werd op grote schaal geplunderd en verkracht. Verschillende slachtpartijen grepen plaats in de Kaukasus en in de streek rond Van. De Duitse officieren die er getuige van waren, protesteerden tevergeefs bij Talaat Pasja.

De zware militaire nederlagen die het Ottomaanse leger al in de eerste oorlogsmoanden leed

gaven de regering de kans een zondebok aan te wijzen: alles was te wijten « aan een samenzwering [...], aan het feit dat de verraders die in ons midden leven onze strijdkrachten een dolk in de rug hebben geplant » (citaat p. 186). Deze anti-Armeense propaganda werd gecoördineerd door de inlichtingendienst van het ministerie van Oorlog. Nochtans hadden de Ottomaanse Armeniërs vanaf het begin loyaal meegevochten aan de zijde van de Turken; de *Dasnak* had trouwens bij het begin van de oorlog tijdens haar congres in Erzeroom een eed van trouw aan de regering afgelegd.

Turkse negationisten schermen vaak met het argument dat er bataljons van Armeense vrijwilligers meevochten aan de zijde van de Russen, waarin zij dan een excuus zien voor de deportaties. Akçam wijst er echter op dat het in het begin om amper vierduizend man ging, en dat dit aantal achteraf opliep precies ten gevolge van het moordzuchtig optreden van de Turken tegen de Armeniërs.

De geruchten over een op handen zijnde algemene uitmoording van de Armeniërs namen sterk toe na de eerste oorlogswinter en de Ottomaanse nederlagen in de Kaukasus. Bij verschillende gelegenheden richtten de Armeniërs zich tot de Duitse consul om bescherming te vragen tegen de komende catastrofe.

Op 25 februari 1915 gaf Enver Pasja het bevel om alle Armeense militairen te ontwapenen. Vrijwel onmiddellijk begon toen de liquidatie van deze mannen. De Duitse missionaris Jakob Künzler, die in Oerfa werkte, vertelt dat de Turken « *hoofdzakelijk gebruik maakten van messen omdat men de munitie nodig had voor de buitenlandse vijand* » (geciteerd p. 213). Ambassadeur Morgenthau kwam op basis van ontvangen rapporten tot de conclusie dat in de provincie Diyarbakir zo'n tweeduizend Armeense soldaten door de Turken werden omgebracht.

DEPORTATIE EN UITROEIING

Tot op vandaag luidt de officiële versie van de Turkse staat dat de deportaties het gevolg waren van de algemene opstand die in april 1915 uitbrak in Van. Akçam bewijst echter dat de beslissing om tot de grootschalige volksverdrrijving over te gaan al in maart genomen werd. Toen ging in Istanboel een geheime conferentie door in de schoot van het Comité voor Eenheid en Vooruitgang waar tot de *Endlösung* beslist werd. Tijdens de naoorlogse processen verklaarde Dr. Nâzim, een hooggeplaatste unionist, dat de Armeense kwestie « *het voorwerp had uitgemaakt van lange en doorgedreven discussies binnen het centraal comité* » en dat « *dit initiatief het oosters vraagstuk moest regelen* » (p. 227). De leiders van het Comité zonden daarop speciale afgezanten naar de provincies om hun beslissing daar kenbaar te maken. Tegelijkertijd werden de moordbrigades van de Speciale Organi-

satie volledig onttrokken aan het gezag van het leger.

De Duitse kolonel Stange, die actief was aan het Kaukasusfront, schreef in een rapport: « *Zij [de Armeniërs] zijn met honderden en duizenden vermoord... De deportaties gebeurden in onmenselijke omstandigheden... Men is gerechtigd te veronderstellen dat militaire overwegingen slechts van secundaire aard waren, en dat het hoofddoel was te profiteren van de uitzonderlijke gelegenheid om een lang van tevoren voorzien plan uit te voeren om het Armeense volk te verzwakken zoal niet te vernietigen... De militaire vereisten en de verschillende opstanden waren slechts geschikte voorwendsels* » (23 augustus 1915).

Toen de politiedirecteur van Istanboel aan Johann Mordtmann, de Duitse consul-generaal, een landkaart van Anatolië liet zien en hem duidelijk maakte dat de verdrijving van de Armeniërs zich over het ganse gebied zou uitstrekken, verklaarde de Duitser achteraf (30 juni 1915): « *Geen enkele militaire noodzaak kan dit verklaren.* »

De eerste deportaties op grote schaal vonden plaats in april, toen de inwoners van Zejtoun (provincie Aleppo) naar Deir-ez-Zor in de Syrische woestijn werden gevoerd. Op 9 mei ontvingen de gouverneurs van Bitlis en Van het bevel om alle Armeniërs van hun provincie eveneens daarheen te sturen. Op 15 mei waren volgens een Duits rapport alle dorpen rondom Erzeroem (in het noorden van Anatolië) geëvacueerd. Andere verslagen vertellen een gelijkaardig verhaal: « *Honderdduizenden Armeniërs verjaagd uit hun woonplaatsen, bijeengebracht in konvooien en gedood, ofwel onderweg, ofwel op hun plaats van bestemming* » (p. 238). Want « *deportatie was synoniem van uitroeiing: we beschikken over voldoende aanwijzingen om daartoe te besluiten* » (p. 247).

Het mechanisme was in nagenoeg alle gevallen hetzelfde, wat nog maar eens bewijst dat het om een vooraf uitgewerkt plan ging. Het ministerie van Binnenlandse Zaken stuurde een officieel order tot deportatie naar de provinciegouverneur. Tegelijkertijd bereikte hem ook een geheime boodschap van het centraal comité van de partij – in de regel overhandigd of mondeling meegedeeld door Bahaettin Sakir, het hoofd van de S.O., in eigen persoon – met de instructie om tot liquidatie over te gaan. Gouverneurs die protesteerden, werden afgezet en in sommige gevallen zelfs geëxecuteerd.

« *Na het order tot deportatie ontvangen te hebben, riep de lokale gendarmerie de Armeniërs bijeen, verzamelde hen en begeleidde hen tijdens het traject. Wanneer het konvooi de provinciegrenzen*

Armeniërs op weg naar hun tragisch lot. Foto genomen door Armin Wegner, tweede luitenant in het Duitse leger. Wegner nam met gevaar voor zijn eigen leven honderden foto's van de volkerenmoord en kon die in 1918 het land uit smokkelen.

bereikte, werden de gendarmes geacht de gedeporteerden over te dragen aan hun collega's van de volgende provincie. Maar dat was vaak het moment waarop de Speciale Organisatie de zaak overnam en de deportatie omgevormd werd tot eliminatie. De eenheden van de S.O. vervoegden de konvooien en vermoordden, met de medewerking van de gendarmerie, de gedeporteerden » (p. 239).

De gruwelikheden waarmee de genocide gepaard ging tarten alle verbeelding. Akçam gaat er in zijn boek bewust niet dieper op in. We citeren één getuigenis dat werd opgetekend door Robert Fisk, die in 1992 in Beiroet een 89-jarige Armeniër interviewde:

« *Ik was twaalf jaar oud in 1915 en ik woonde in Balajik aan de Eufraat. Ik had vier broers. Mijn vader was kapper. Wat ik heb gezien die dag dat de Turkse politiemannen naar ons dorp kwamen zal ik nooit vergeten. In Balajik hadden we een marktplein dat was afgebrand en er lagen overal bakstenen en andere stenen op de grond. De mannen kregen het bevel het dorp te verlaten. Ze werden meegenomen en nooit heeft iemand ze nog teruggezien. De vrouwen en kinderen moesten naar de oude markt gaan. Toen kwamen de soldaten en voor de ogen van hun moeders pakten ze ieder kind op – misschien een kind van zes of zeven of acht jaar – en dat gooiden ze dan in de lucht en lieten ze vallen op de oude stenen. Als ze dat overleefden, pakten de Turkse soldaten ze opnieuw op bij hun voeten en sloegen hun hersens in tegen de stenen. Dat dezen ze zo maar, begrijpt u? Voor de ogen van hun moeders. Ik heb nooit zo'n gejammer gehoord... Vanuit onze kapperszaak zag ik dit allemaal gebeuren. De Turkse soldaten waren in uniform en ze hadden de overheidspolitie bij zich. Een van de kinderen zat op onze school. Ze vonden*

*een schoolrapport in zijn zak waaruit bleek dat hij de hoogste cijfers van de klas had. Ze hebben zijn hersens eruit geslagen. De Turken hebben een van mijn vrienden met zijn voeten vastgebonden aan de staart van een paard en sleepten hem zo door het dorp tot hij dood was... » (R. Fisk, *The Great War for Civilisation. The Conquest of the Middle East*, Ned. vert. (2005) pp. 431-432).*

In zeer veel gevallen werden de mannen (hoofdzakelijk ouderen, die niet gemobiliseerd waren) voorafgaand aan de deportatie 's nachts uit hun huizen gehaald, buiten de stad gebracht en daar gedood. De colonnes gedeporteerden bestonden dan ook vooral uit vrouwen en kinderen. Wie onderweg van uitputting neerviel, werd afgemaakt.

De stad Aleppo fungeerde als verzamelplaats voor de weggevoerde slachtoffers. « Diegenen die de tocht hadden overleefd, werden bijeen gestouwd in concentratiekampen, in afwachting van het moment van vertrek naar hun eindbestemming. De rampzalige sanitaire en humanitaire omstandigheden vormden deze plaatsen al vlug om tot kampen van de dood. Wie ze als bij mirakel overleefde, moest een nieuw transport ondergaan naar het zuiden van Syrië en het oosten van Mesopotamië – anders gezegd: naar de Arabische woestijnen en een vaststaande dood » (p. 269).

Alle bewaard gebleven documenten « wijzen op onweerlegbare wijze Talaat Pasja aan als algemeen coördinator van de deportaties en de moordpartijen » (p. 248). In Turkse studies over de volkerenmoord wordt vaak verwezen naar telegrammen van de minister waarin hij eist dat de weggevoerden menselijk behandeld moeten worden. Maar dat was enkel een rookgordijn om de ambassadeurs van Duitsland en Oostenrijk-Hongarije gerust te stellen. Dat soort telegrammen « liet hij onmiddellijk volgen door een nieuwe order, waarin hij de eerste ongelukkig verklaarde » (p. 251). De genocide ging dan ook gewoon door.

In de zomer van datzelfde jaar 1915 was alles achter de rug: de Armeniërs waren uitgeroeid. Op 31 augustus verklaarde Talaat aan de ambassadeur van Duitsland: « **De Armeense kwestie bestaat niet meer.** »

EEN DOOR DE STAAT GEORGANISEERDE ROOF

De houding van de moslimbevolking tegenover de uitroeiing was dubbelzinnig. In sommige streken begonnen de volgelingen van Allah de huizen van de christenen te plunderen nog voor de eigenaars

goed en wel vertrokken waren, en namen ze zelfs deel aan de moorden. In andere gebieden beschermde ze de Armeniërs. Heinrich Bergfeld, consul in Trebizonde, schreef: « *Er moet recht gedaan worden aan het Turkse volk. De meerderheid van hen vindt het onrechtvaardig vrouwen en kinderen af te voeren* » (9 juni 1915). Velen wezen expliciet « het Comité in Istanboel » met de vinger en keurden de uitroeiing af als « een goddeloze daad ».

De herbestemming van de door de Armeniërs verlaten gebieden verliep eveneens volgens een vooropgezet plan. « Onmiddellijk nadat de Armeniërs verjaagd waren uit hun huizen liet men islamitische kolonisten komen om de verlaten steden en dorpen te bevolken. » (p. 269). De documenten maken duidelijk dat er soms maar één week verliep tussen de deportatie en de aankomst van de nieuwe bewoners! « De herbevolking ging systematisch door gedurende heel de zomer van 1915 » (p. 270). De gouverneurs kregen de opdracht om een nauwkeurige telling bij te houden van het aantal gedeporteerden én het aantal vrijgekomen woningen. Men kan niet om de conclusie heen: « De unionisten pasten een zeer nauwkeurige demografische politiek toe, met de bedoeling om heel het gebied [Anatolië] homogeen Turks te maken » (*ibid.*).

Op 26 september 1915 kondigde Istanboel een wet af waarin klaar en duidelijk werd gesteld dat de Armeense bezittingen gratis verdeeld mochten worden onder de moslimkolonisten. Daarmee gaf de staat zijn fiat aan een grootschalige roof. De (weinig) Armeniërs die de volkerenmoord overleefden zouden bij hun terugkeer vaststellen dat hun eigendommen « op volkomen legale wijze » in andere handen terechtgekomen waren... Ook hun afstammelingen werden op die manier buitenspel gezet.

De unionistische partij streefde met deze politiek verschillende doelstellingen na: het creëren van een mohammedaanse middenklasse; het belonen van het leger voor bewezen diensten; en het dekken van de kosten van de deportaties. Met die diefstal werd tevens de basis gelegd voor het Turks negationisme: vermits zoveel Turken zich het bezit van de Armeniërs toegeëigend hadden, zou de officiële erkenning van de genocide onvermijdelijk leiden tot het moeten aanvaarden van schadeclaims... In een interview op 8 februari 2012 legde Taner Akçam de vinger op de wonde toen hij zei: « **Wij hebben deze staat gebouwd op 1915...** »

redactie KCR

Nederlandstalige uitgave van *Il est Ressuscité ! La Contre-Réforme Catholique au XXIe siècle.*

Stichter: † Abbé Georges de Nantes.

Hoofdredacteur: Broeder Bruno Bonnet-Eymard, Maison Saint-Joseph, F-10260 Saint-Parres-lès-Vaudes.

Verantwoordelijke uitgever: E. Govaerts, Postbus 14, B-2650 Edegem.

Abonnement: € 10. Steunabonnement: vanaf € 15. Buitenland: € 12.

Rekening 000-3302057-80. IBAN: BE47 000 3302057 80. BIC: BPOTBEB1.

Internet: www.nl.site-crc.com – E-mail: hij.is.verrezen@gmail.com